

Olla komi tänapäeva Söktövkari

Maria Fedina. Place, Language, and Belonging: Being Komi in Contemporary Syktyvkar, Komi Republic. (Dissertationes Universitatis Helsingiensis 300/2025.) Helsinki: University of Helsinki, 2025. 162 lk.

Komide linnakultuurist kui omaette nähtusest pole seni räägitud. Linnas elavaid komisid on üldse vähe uuritud. Maria Fedina doktoritöö on ehk esimene, mis käsitleb komide kogemusi linnas. Väitekiri koosneb katuspeatükist ja kolmest eelretsenseeritud teadusartiklist, mis on avaldatud aastatel 2022–2025 ning käsitlevad komide ruumilist ja sotsiaalset kuuluvust, kohaloomet (ingl *place-making*), keele jätkusuutlikkust ning identiteedi hoidmise ja avaldumise viise Komimaa pealinnas Söktövkaris.

Fedina töö keskne eesmärk on analüüsida, mida tähendab komidele linnas elamine ning kuidas see mõjutab komi keele, identiteedi ja kogukonna jätkusuutlikkust Söktövkaris. Autor küsib, kuidas komilikkust linnas kogetakse ja kirjeldatakse, mil moel kujundab linnakeskkond keelekasutust ja -hoiakuid ning milliseid võtteid ja tegutsemisviise kasutatakse linnas kuuluvus- ja kogukonnatunde loomiseks. Fedina keskendub eelkõige tänapäevastele kogemustele, kuid arvestab ka ajaloolist tausta.

Väitekirja teoreetiline raamistik on interdistsiplinaarne, ühendades põlisrahvaste uuringuid, sotsiolingvistikat, inimgeograafiat ja linnauuringuid. Oluli-

sed mõisted on põlisus (ingl *indigeneity*), paik (*place*), kuuluvus (*belonging*) ja keele kestlikkus (*language sustainability*). Autor ei näe põlisrahva identiteeti staatilise, üksnes maapiirkondadega seotud seisundina, vaid protsessina, mis kujuneb ja muutub vastasmõjus liikuvuse, linnaelu ja sotsiaalse keskkonnaga. Söktövkari käsitleb ta ühendava sõlmpunktina, millel on tähtis roll komide minevikus, olevikus ja ka tulevikus. Fedina vaidlustab stereotüüpset arusaama, et põlisrahva identiteet saab olla autentne vaid maa- ja looduskeskkonnas ning linnastumine ohustab põlisrahva kultuuri ja identiteedi säilimist. Ta väidab ja näitab, et linn on ühtaegu nii pingete kui ka võimaluste ruum ning oluline kogukondliku kuuluvustunde ja kestlikkuse keskkond.

Metodoloogiliselt on väitekiri mitmekesine. Töö empiirilise tuuma moodustavad 2021.–2022. aastal Söktövkaris elavate komidega tehtud intervjuud. Neid täiendavad sotsiaalmeedia uuringud, rahvaloenduste ja ajalooliste andmete analüüs ning osalusvaatlused. Mõne uurimissuuna puhul on käsitletud ka Söktövkari toponüümikat, kasutatud kartograafilisi andmeid ja tehtud vaatluskäike linnas. Oluline lisakiht on autori refleksiivne vaatenurk: olles ise kasvanud Söktövkaris komi-vene peres, käsitleb ta teemat nii akadeemiliselt kui ka kogemuslikult.

Ajaloolisest ja demograafilisest taustast selgub, et Söktövkari on kujunenud komi kultuuri ja poliitilise enesemääratluse keskuseks, kuid samas ka intensiivse venestumise ja sisserände paigaks. Nõukogudeaegne industrialiseerimine ning keele- ja rahvuspoliitika muutsid linna keelelist ja etnilist koosseisu, mille tulemusel sai vene keel domineerivaks ja komi keel tõrjuti

avalikust ruumist kõrvale. Vaatamata sellele ei kadunud komi kohalolu linnast, vaid võttis uusi vorme, avaldudes näiteks komi keele sümboolses nähtavuses asumite ja tänavate nimedes ning asutuste siltidel. Samuti kujunesid komi kultuurikeskustest ja haridusasutustest kultuuri hoidvad „turalised ruumid” (ingl *safe spaces*).

Väitekirja katuspeatükk ja kolm artiklit moodustavad sidusa terviku. Esimene artikkel¹ on justkui sissejuhatus üldteemasse – linnakomide kogemustesse – ja keskendub küsimusele, kuidas põlisrahva identiteet avaldub ja muutub linnakeskkonnas. Autor näitab, et linnaelu ei tähenda tingimata komi identiteedi kadumist, vaid pigem selle ümbermõtestamist. Sõltõvkar kui ajalooliselt suurima komi elanikkonnaga linn (umbes neljandik linlastest on komid) on ühtaegu kultuuri-, haridus- ja halduskeskus ning seega oluline koht komi kultuuri säilitamisel, uuendamisel ja rahvusliku eneseteadvuse kujunemisel.

Autor järeldeb, et linnakomide identiteet on mitmekihiline ja dünaamiline, ühendades nii maa- kui ka linnakogemusi, ning selle säilitamiseks kasutatakse kahte peamist strateegiat. Osa komisid seob oma identiteedi tugevalt maaelu ja loodusega, hoides sidet sünnikülaga ning tajudes end pigem „maainimesena linnas”. Need inimesed liiguvad regulaarselt linna ja maa vahet ning otsivad linnast maapiirkondade tunnuseid. Teised säilitavad küll komi identiteedi, kuid võtavad linnaruumi aktiivselt omaks ning peavad võimalikuks ja vajalikuks komi kultuuri arendamist nüüdisaegses, linnalises vormis. Nõnda võib linn igapäevaste tegevuste, sotsiaal-

sete suhete ja tähenduslike paikade kaudu muutuda koduks. Autori sõnul tuleks selles kontekstis kriitiliselt käsitleda põlisrahva mõistet, eriti territoriaalsuse aspekti.

Teine artikkel² keskendub komi keele kestlikkusele linnas ning muutustele keelekeskkonnas ja -hoiakutes. Fedina näitab, kuidas nõukogudeaegne venestamispoliitika, häbitunne, arusaam linnast kui venekeelsest keskkonnast ja sotsiaalne surve kujundasid negatiivseid hoiakuid komi keele suhtes, eriti avalikus ja institutsionaalses ruumis. Märkimisväärselt nihet täheldab autor alates 2000. aastate esimese kümnendi lõpust, kui komi keel hakkas nooremate linnakodanike seas sümboliseerima identiteeti ja eristumist.

Muutustest räägib Fedina ka mittekomide suhtumises: kui varem olid hoiakud äärmiselt negatiivsed, siis nüüd on need asendunud neutraalsema või mõõdukalt positiivse suhtumisega. Siiski varieeruvad keelehoiakud sõltuvalt asjaoludest ja otsesest kokkupuutest keelega. Suhtumine komi keele kasutamisse linna audiovisuaalsel maastikul (nt asutuste siltidel, linnaliinibusside teadaannetes) on valdavalt positiivne, kuid kohustuslikku komi keele õpet koolides enamasti ei pooldata.

Keele hindamine eelkõige praktilise kasu alusel ja narratiivid linna venestava mõju kohta on komi keele kestlikkust Sõltõvkaris negatiivselt mõjutanud. Samas toetavad keele elujõudu maapiirkondadest pärit komikeelsed noored, kes kasutavad keelt nii digi- kui ka linnakeskkonnas. Positiivne mõju on ka komi keelt väärtustavatel sotsiaalsetel paikadel (kultuurikeskused, haridusasutused jm) ja võrgustikel.

¹ **M. Fedina**, Syktyvkar: the (Komi) capital of the Komi Republic. Analysis of lived experiences of urban Komi people. – Arctic Yearbook 2022. The Russian Arctic: Economics, Politics & Peoples. Toim L. Heininen, H. Exner-Pirot, J. Barnes. Akureyri: Arctic Portal, lk 41–57.

² **M. Fedina**, Komi language sustainability in urban Syktyvkar: Changes in the linguistic environment and language attitudes. – Finnisch-Ugrische Forschungen 2024, kd 69, lk 41–74. <https://doi.org/10.33339/fuf.131724>

Kolmas artikkel³ käsitleb, kuidas linnas elavad komid loovad kodutunnet ja kinnitavad oma identiteeti argitegevuste ja linnaruumi tähistamise (peamiselt kohanimedega) kaudu. Analüüs näitab, et inimese ja looduse side on komi maailmapildis keskne ning püsib ka linnastumise tingimustes. Linnakomide heaolu toetavad nii regulaarne liikumine maa ja linna vahel kui ka tähenduslike looduspaikade, näiteks jõgede ja metsade lähedus ning väärtustamine linnas.

Artikkel rõhutab komi kohanimedega tähtsust komide kui põlisrahva kohalolu kinnistamisel ja nähtavaks tegemisel. Sõktõvkari tänava- ja asuminimed peegeldavad eri ajaloo perioode, kuid nende hulgas on säilinud ka komikeelseid ja loodusele viitavaid nimesid. Viimased aitavad säilitada komi sümboolset kohalolu linnaruumis ka keelevahetuse tingimustes. Jääb siiski hädasaks, kuivõrd tähenduslik on see kohalolu elanikkonna jaoks.

Tervikuna näitab Fedina väitekirja, et Sõktõvkar ei ole komide jaoks paratamatult assimilatsiooni ruum, vaid keskkond, kus komilikkus, keel, kuuluvus ja kogukondlikkus pidevalt muutuvad. Linnakomide kogemused näitavad, et põlisrahva identiteet võib olla ühtaegu seotud nii linna kui ka maaga. Uurimusest selgub, et komi keele ja identiteedi kestlikkus ei sõltu ainult kõnelejate arvust ja ametlikust poliitikast, vaid ka keelehoiakutest, keele nähtavusest ja sümboolsest väärtusest ning võimalustest luua tähenduslikke kohti linnas. Selles kontekstis on tähtis kestlikkuse mõiste: Fedina ei käsitlenud keelt üksnes suhtlusvahendina, vaid sotsiaalse ja süm-

boolse ressursina, mille väärtus kujuneb hoiakute, nähtavuse ja kasutuse kaudu.

Uurimuse tarvis tegi Fedina rühma- ja individuaalintervjuusid 67 inimesega (Sõktõvkaris elab üle 62 000 komi). Ta vestles näiteks üliõpilaste, õppejõudude, kultuuritöötajate, avaliku elu tegelaste, erasektori töötajate ja pensionäridega. Natuke kriitikanooli võibki suunata respondentide valiku pihta. Nimelt intervjuueeris autor peamiselt inimesi, kes on või on olnud professionaalselt seotud komi keele, kultuuri või rahvuspoliitikaga. Umbes pooled neist kuuluvad või on kuulunud mõnda komi organisatsiooni. Autor mõõnab, et see asjaolu võib mõjutada uuringu representatiivsust,⁴ kuid väidab, et isegi selline homogeenne rühm inimesi võib väljendada vastandlikke arvamusi,⁵ mis on tõsi. Riiklikku keelepoliitikat on väitekirjas küll käsitletud, kuid selle mõju oleks võinud süsteemsemalt analüüsida. Need tähelepanekud ei vähenda siiski uurimuse aktuaalsust ega selle tulemuste olulisust.

Kokkuvõttes on Fedina väitekirja põhjalik ja mitmetahuline käsitlus komide linnaelust, keelest ja kuuluvusest. Uurimus pakub teoreetilist ja empiirilist teadmist nii komi kogukondadele kui ka rahvusvahelisele uurijate ringile. Väitekirja täidab olulise uurimislünga, andes teiste piirkondade uurimustele võrdlusmaterjali komide linnaelu kohta. Samuti loob töö kindla aluse edasisteks komi kultuuri uuringuteks. Laiemalt annab see suure panuse arutellusele põlisrahvaste linnastumise ja keelte elujõu üle, nihutades fookuse assimilatsiooninarratiividelt argitoimingutele ja kultuurilisele järjepidevusele.

Sotsiolingvistikalt on töö oluline keele kestlikkuse mõtestamise jaoks, kuna seob

³ **M. Fedina**, Indigenous presence and belonging in urban areas: the case of the urban Komi homemaking and place-naming. – *AlterNative: An International Journal of Indigenous Peoples* 2025, kd 21, nr 2, lk 298–307. <https://doi.org/10.1177/11771801251334702>

⁴ **M. Fedina**, Syktyvkar: the (Komi) capital of the Komi Republic, lk 11.

⁵ **M. Fedina**, Komi language sustainability in urban Syktyvkar, lk 47–48.

tervikuks keelehoiakud, keelekasutuse ja ruumikasutusviisid, mis hõlmavad keele nähtavust linnapildis ning füüsilisi ja digitaalset kogunemisi ja kohtumispaid, kus komi keele kasutamine on loomulik ja tavaline. Lisaks pakub uurimus kasulikke järeldusi keele-, kultuuri- ja rahvuspoliitika jaoks, osutades vajadusele toetada kogukondi ja luua linnas „turvalisi ruume”,

nagu Söktövkari komi kultuurikeskus, et tagada põlisrahva keele ja kultuuri kestlikkus.

Lõpetuseks olgu mainitud, et Maria Fedina väitekiri pälvis 2025. aastal Hõimurahvaste programmi rahvusteaduste auhinna.

NIKOLAI KUZNETSOV